

Berdyansk State Pedagogical University. (pp. 250–256). Donetsk: LANDON – XXI. [in Ukrainian].

7. Tokarieva, L.D. (2012). Formuvannia tsinnisnykh oriientsatsii yak chynnyk moralnosti doshkilnykiv u suchasnomu sotsioprostori [Formation of value orientations as a factor in the morality of preschoolers in contemporary social space.] *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology : Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine*. (Vols. IV, issue 8), (pp.280–298). Kyiv: TOV "Sribna xvy`lya". [in Ukrainian].

8. Pirozhenko, T.O, Soloviova, L.I. et.al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti [Values of the child in the adult world]*. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 248 s. [in Ukrainian].

УДК 159.922.27:37.017.7, 316.6

**БАТЬКІВСЬКА БЕЗВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКА**

Федорчук О.І.

науковий співробітник лабораторії психології дошкільника,

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

[orcid.org/ 0000-0001-8942-7008](https://orcid.org/0000-0001-8942-7008)

В статті піднімається питання розуміння дорослими унікальності періоду дошкільного дитинства для розвитку особистості, а також усвідомлення своєї відповідальності за гармонійний та повноцінний розвиток дитини. Визначено вплив моделей взаємовідносин у сім'ї на формування деструктивної поведінки дитини. Названо основні причини депресивних станів у дітей дошкільного віку, проявів агресії, формування душевної глухоти. Проаналізовано вплив медіа на процес соціалізації дошкільника. Піднімається проблема фізичного насильства в сім'ї та його наслідки. Зроблено висновки, що батьківська безвідповідальність є основним чинником деструктивної поведінки

дошкільника, що потребує окремого дослідження та розробки методів корекції ставлення батьків до процесу виховання дітей в колі сім'ї.

Ключові слова: дошкільник, авторитарні сім'ї, батьківська відповідальність, деструктивна поведінка дошкільників, сімейне насилля, агресія.

Федорчук Е.И. РОДИТЕЛЬСКАЯ БЕЗОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ФАКТОР ДЕСТРУКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКА.

В статье поднимается вопрос понимания взрослыми уникальности периода дошкольного детства для развития личности, а также осознание своей ответственности за гармоничное и полноценное развитие ребенка. Определено влияние моделей взаимоотношений в семье на формирование деструктивного поведения ребенка. Названы основные причины депрессивных состояний у детей дошкольного возраста, проявлений агрессии, формирование душевной глухоты. Проанализировано влияние медиа на процесс социализации дошкольника. Поднимается проблема физического насилия в семье и его последствия. Сделаны выводы, что родительская безответственность является основным фактором деструктивного поведения дошкольника, что требует отдельного исследования и разработки методов коррекции отношения родителей к процессу воспитания детей в кругу семьи.

Ключевые слова: дошкольник, авторитарные семьи, родительская ответственность, деструктивное поведение дошкольников, семейное насилие, агрессия.

Fedorchuk O.I. PARENTS' IRRESPONSIBILITY AS A FACTOR OF THE DESTRUCTIVE BEHAVIOR OF A PRESCHOOLER.

The article analyzes the external factors that influence the formation of the basic foundations of spiritual growth in a child. The influence of models of relationships in the family on the formation of constructive / destructive behavior of the child is determined.

The article reveals the factor of emotional perception of the value of own Self in the process of formation of the child's mental space. It is proved that the emotional

perception of the value of own I stimulates the manifestation of the subject activity of the child. The main causes of depression of preschool children, manifestations of aggression, the formation of mental deafness are named. It is concluded that parents' irresponsibility is the main factor of destructive behavior of preschool children, which requires separate research and development of methods for correction of parents' attitude to the process of raising children in the family.

Keywords: *preschooler, authoritarian families, parental responsibility, destructive behavior of preschoolers, family violence, aggression.*

Постановка проблеми. Родина – головний мікросвіт, в якому дитина з'являється, дорослішає, розвивається, стає особистістю. Батьки – головні вихователі, наставники, партнери по життю.

Дошкільне дитинство є особливим етапом в житті дитини, який не лише відповідає за загальний розвиток, а й проектує усе її подальше життя. Особливо важливо створити умови, які б сприяли підтримці та комплексному розвитку якостей, специфічних саме для дошкільного віку. Цьому сприяє участь дошкільника у властивих своєму віку видах діяльності, як то гра, мовне спілкування, образотворча, музична діяльність тощо. На основі вікових особливостей у дошкільника виникають психологічні новоутворення, які у процесі формування особистості відіграють ключову роль. У своїх дослідженнях О.В. Запорожець наголошував на неповторній своєрідності та абсолютному значенні кожного з періодів дитинства для гармонійного розвитку особистості. При цьому дуже важливим є збереження відповідності основних напрямів та форм виховання віковим та індивідуальним особливостям дитини, що сприяло би максимальному розкриттю внутрішнього потенціалу та збереженню психоемоційного здоров'я. Вчений виступав за активне використання саме дитячих видів діяльності, що дає дитині широкі можливості для вільного розвитку та спілкування з однолітками та дорослими.

Мета статті. Характеристика особливості впливу батьківської безвідповідальності як чинника проявів деструктивної поведінки дошкільника.

Виклад основного матеріалу статті. Коли мова іде про дошкільне дитинство наголос має ставитись на чіткому розумінні дорослими унікальності цього періоду для подальшого розвитку особистості загалом, а також сприймання та розуміння дитини, як цінності, зокрема, і, саме головне, – на усвідомленні своєї відповідальності за гармонійний повноцінний розвиток дитини [1].

Аналізуючи зовнішні чинники, що впливають на формування у дитини базових основ духовного зростання ми в першу чергу називаємо сім'ю. Саме сім'я є основним фактором впливу на процес формування цінностей у дитини-дошкільника. Прагнучи до соціального утвердження, бажаючи бути подібним на близького (значимого) дорослого дитина наслідує норми, мотиви, що керують стосунками у діяльності дорослих, оцінює характеристики тих чи інших подій та явищ, вчинки та емоційні реакції, моделюючи їх у власній діяльності. У старшому дошкільному віці зразок соціальної поведінки дорослого стає для дитини визначальним. Саме внаслідок активної взаємодії дитини з її найближчим соціальним середовищем відбувається її психічний розвиток. Дбаючи про сприятливу для повноцінного розвитку соціальну ситуацію ми не створюємо спеціальних умов: атмосфера сім'ї має бути атмосферою любові, справедливості та відповідальності. У своїх дослідженнях Л.С. Виготський зазначав, що спочатку в період дошкільного дитинства вищі психічні функції виникають як спільна діяльність дитини з дорослим і управління психікою дитини реалізується через посередництво дорослого, у спілкуванні дитини з дорослим, як соціальна функція. І лише поступово такі функції стають внутрішнім надбанням дитини. З огляду на суто індивідуальну природу та нерівномірність перебігу, цей процес вимагає дуже коректного (екологічного) психолого-педагогічного супроводу.

Основи якісних вимірів особистості формуються саме у дошкільний період. Розвиваючись, досліджуючи і пізнаючи своє оточення, дитина стикається з певними перешкодами та труднощами, які породжують негативні емоції, викликають дискомфорт та спричиняють негативним наслідкам для

розвитку особистості. Від дорослого залежить те, наскільки конструктивним стане для дошкільника такий важливий досвід соціалізації.

Досить низький рівень обізнаності батьків з особливостями дитячої психіки, а також відсутність переживань за душевний стан своєї дитини, залишає її наодинці зі своїми страхами, лише закріплюючи почуття безпорадності у будь-якій критичній ситуації. У подальшому, під впливом досвіду накопичених негативних переживань, знижується рівень психологічного комфорту дитини, що можна помітити у проявах безпідставного, на перший погляд, напруження, замкнутості та страху. Крива змін емоційного стану та поведінки таких дітей дуже тісно залежить від характеру їх взаємин в сім'ї. У стосунках дорослого з дитиною-дошкільником поза увагою залишається емоційна складова особистісних контактів, яка саме і здатна спонукати дитину до розкриття своїх потенцій, формує почуття власної значущості, як суб'єкта діяльності і спілкування, ініціює до подальшої взаємодії з дорослим. Саме емоційне сприйняття цінності власного Я у процесі розвитку стає ключовим утворенням психічного простору дитини, яке опосередковує та стимулює будь-які прояви суб'єктної активності. У старшому дошкільному віці внутрішній світ дитини збагачується духовними утвореннями: якісно новий структурований рівень образу Я дитини, самооцінка, рівень стремління, певні особистісні очікування щодо соціального атому, певні змодельовані механізми захисту досягнутого рівня самоповаги (Кулачківська С.Є, Тищенко С.П.). На даному етапі розвитку внутрішній світ дитини є достатньо вразливим та подекуди неспроможним протистояти різним впливам з боку навколишнього оточення.

Недостатній або ж негативний досвід взаємодії дитини з оточенням запускає механізми психологічного захисту Я викликаючи при цьому різні прояви деструктивної поведінки. Нехтуючи певними тривожними проявами в поведінці дитини у 5-ти річному віці, батьки починають озвучувати свої вимоги щодо поведінки у процесі інтенсивної підготовки до школи. Відбувається конфлікт батьківських вимог та відсутності сформованих звичок соціальної

поведінки у дитини, який поступово переростає у стресогенний фактор для дитячої психіки. У разі, коли рівень вимог до дитини та рівень вимог до самого себе не відповідають одному стандарту конфлікт лише загострюється. Мова йде про феномен «подвійної моралі», що є характерним для суспільства, яке перебуває у стані ідеологічної кризи. Намагаючись виховувати своїх дітей на основі базових цінностей і моральних принципів, яких не дотримуються самі [7].

Одним із наслідків виховання у реаліях подвійної моралі є прояви конформізму як абсолютне прийняття ідеологічної моделі, яку «нав'язує» більшість, неспроможність до власних виборів. Протилежною реакцією на впливи подвійної моралі є протест, що виражається нестандартною поведінкою. Свої агресивні наміри діти проявляють у конфліктах з однолітками, відстоюючи свої права та інтереси. Цільові спостереження виявили певну групу дітей, які схильні до вирішення конфліктів у стосунках з однолітками з позиції пріоритету та зверхності над іншими. Формуючи навколо себе команду слабших за себе і залежних від себе однолітків, шестирічні лідери створюють підґрунтя для асоціальних взаємин, які ведуть до серйозних асоціальних відхилень. Інша група дітей вирішує всі питання з позиції сили, отримуючи від цього неабияке задоволення. В свою чергу такі вибухи агресії та некерованості зустрічають різку категоричність дорослих, яка проявляється у жорсткому обмеженні будь-яких дій та фантазій дитини. Будь-які порушення взаємовідносин в сім'ї спричиняють різні аномалії поведінки та порушення комунікацій з найближчим оточенням.

Модель взаємовідносин в сім'ї, за якими постійно спостерігає дитина відтворюючи батьківську поведінку у своїй діяльності, істотно впливає як на стадіях дошкільного дитинства, так і на все подальше життя. Саме сім'я і зокрема стиль виховання є одним із факторів, який здійснюючи негативні впливи на дитину, сприяє проявам відхилень поведінки. Г.С. Костюк зазначав: «виховання, що зводиться до зовнішніх впливів (наказів, заборон тощо) й ігнорує внутрішні зміни у думках, почуттях, потребах і прагненнях вихованців,

знає невдач. Воно породжує негативні риси підростаючої особистості, які виникають як ситуаційні явища, що виражають її протидію грубим вимогам дорослих, а далі закріплюються й перетворюються на стійкі характерологічні риси» [2, с. 88]. Мова іде про сім'ї з авторитарним стилем виховання. Діти, які знаходяться під абсолютним тиском сімейного оточення, жодного кроку не роблять без огляду на дорослого. Бажана для дорослих поведінка закріплюється з народження, супроводжуючись постійними попередженнями бути покараним кимось чи чимось. Вже у старшому дошкільному віці ми відмічаємо у таких дітей подавлену самостійність, схильність до конформістської поведінки, а в окремих випадках – до агресивних проявів у взаєминах з однолітками [8, с. 214].

Досить часто діти, позбавлені і контролю, і можливістю спілкування, залишаються на самоті, що викликає почуття розпачу, депресивні стани, сприяє формуванню душевної глухоти та проявам агресії. Такі діти з легкістю пристосовуються і вміють бути такими, якими їх хочуть бачити. І з такою ж легкістю порушують всі норми і правила.

Окремої уваги потребують дисфункціональні сім'ї – сім'ї, що не змогли гармонійно адаптуватись до викликів суспільства. Зазвичай це малозабезпечені родини, неповні родини, де дітьми опікуються бабусі та дідусі або ж інші родичі. Такі сім'ї є нестабільними та конфліктними, що негативно впливає на формування характеру та емоційно-вольової сфери дитини. Мотиви власної активності особистості поділяються на дві категорії: дефіцитарні мотиви та буттєві мотиви зростання. Поведінку дітей з дисфункціональних сімей визначають дефіцитарні мотиви, які спонукають до зміни несприятливих умов життя та задоволення дефіцитарних станів особистості та є найбільш стійкими (Маслоу А.). Опиняючись у емоційному вакуумі, діти з таких сімей неприховано віддають перевагу вуличному спілкуванню з однолітками чи старшими дітьми ніж будь яким видам дитячої діяльності.

За останній час проявляється дуже тривожна тенденція до збільшення кількості дітей дошкільного віку, які поповнюють лави бездоглядних та

безпритульних дітей, у пошуках соціального схвалення, розуміння та визнання. Особисті недитячі проблеми зазвичай приводять до проблеми, що лежить на поверхні, але не знаходить конструктивних шляхів розв'язання. Це проблема соціального сирітства. Серед дітей, які підпадають під статус соціального сирітства є і діти, які при живих батьках залишилися без їхнього нагляду та виховання, без емоційної підтримки, діти, чиї батьки довгий час знаходяться за кордоном на заробітках, діти, які зазнали насильства в сім'ї, чиї батьки відкрито демонструють асоціальний спосіб життя. Ця проблема в Україні з кожним роком тільки загострюється. Серед основних причин соціального сирітства: відсутність батьківської відповідальності, агресивна поведінка батьків, брутальне та жорстоке поводження з дітьми, моральне зубожіння та деформація сімейних стосунків.

Згідно звіту про роботу Служби у справах дітей та сім'ї за I півріччя 2018 року підчас проведення профілактичних рейдів «Діти вулиці» було проведено та вилучено 17 дітей дошкільного віку (до 6 років), за відповідний період 2016 року – 9 дітей. За даними структурних підрозділів у справах сім'ї, молоді та спорту районних в місті Києві держадміністрацій та Головного управління Національної поліції України в м. Києві за I півріччя 2018 року надійшло 5197 звернень з питань насильства в сім'ї з них 62 – від дітей (за 2016 рік – 3895 звернень з яких 75 від дітей). На обліку у районних службах у справах дітей перебувало на час звіту 519 дітей з яких 44 зазнали насильства в сім'ї.

Втома від постійного перебування у стані затяжної кризи, тривоги і емоційного негативу істотно послаблює позиції сім'ї як основного фактору соціалізації: змінюється характер та наповненість сімейних відносин, втрачаються традиційні зв'язки поколінь, можливості соціального оточення дитини зведені до мінімуму. Спільне сімейне дозвілля для багатьох сімей стає рідкістю або ж взагалі відсутнє. Якщо раніше передача культури, знань, інформації дітям передавалась безпосередньо від дорослих, через книги, культурні цінності, іграшки та ігри, то сьогодні цю роль на себе перебрало медіасередовище. Для багатьох телебачення та Інтернет стають реальним, а

іноді і єдиним «інструктором з життя». Медіа заповнюють весь вільний простір дитини, що іноді призводить до специфічного сприйняття світу, проявляючись стабільною тенденцією до розмитості смислового розуміння таких базових понять, як добро, краса, безпека, любов тощо. Сучасні діти дуже легко адаптуються до особливостей нового інформаційного середовища часто повністю виходячи з під контроль батьків. Це покоління дітей, дорослішання яких проходить без участі дорослих. Звичайно, далеко не з кожною дитиною виникають такі проблеми. І те, наскільки значимою стане роль Інтернету в житті дитини залежить від багатьох факторів.

Опитування батьків, які виховують дошкільника показало дуже низький рівень емоційного включення у внутрішній світ дитини. Порушення емоційних зв'язків з близькими дорослими в сім'ї є однією з причин деструктивних проявів у поведінці дитини. Досить часто в рамках виховного процесу батьки застосовують фізичний вплив, посиляючись при цьому на відсутність інформації про інші ефективні методи впливу.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає *домашнє насильство* як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Згідно статті 1 Закону *фізичним насильством* є форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;

психологічним насильством вважається форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. У процесі спостереження за сім'ями, які виховують дітей дошкільного віку, були помічені факти лихослів'я у присутності дітей та по відношенню до самих дітей. Такий стиль комунікації для багатьох сімей є природнім, іноді набуваючи рівня ментального насилля. Грубі слова викликають у дитини негативні переживання, а іноді і відповідну агресивну реакцію, бажання нагрубити чи навіть вдарити. Пережиті дитиною приниження та душевні страждання викликають почуття чужості, віддаляють її від батьків, ускладнюючи цим подальше спілкування.

Проблема у тому, що дорослі навіть не вважають лихослів'я насильством, як і звичні вже для дітей стусани, шльопання по попі, щиглі та ляпаси.

Як зазначається у статті 68 частині 2 Конституції України "незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності". Так, 11 січня 2019 року набуває чинності Закон України (№ 2227-19), згідно якого домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років" (Стаття 126).

Для дитини найстрашнішим є потерпати від фізичного насильства заподіяного у власній сім'ї. «Ненависть породжує ненависть, насильство породжує насильство та жорстокість породжує жорстокість...» (Мартін Лютер Кінг). Дитина, яка стала жертвою чи свідком насильства у власній родині ймовірно перенесе цей страшний досвід у своє доросле життя. Застосовуючи насильство до власних дітей чи будь кого в родині дорослі цим самим

виховують майбутніх насильників чи жертв [4, с. 22]. Має бути чітке усвідомлення кожним зокрема та суспільством в цілому того, що будь-які прояви насильства та жорстокості руйнуючі сімейні стосунки та травмуючи психіку дитини, тим самим руйнує духовні, морально-етичні та правові основи суспільства.

Висновки. Розширення вікового цензу контингенту дітей, які випали з під контролю дорослих, потрапивши під «опіку» вулиці в сторону омолодження, актуалізує необхідність більш глибокого дослідження факторів, причин, що спричиняють прояви деструктивної поведінки у дітей дошкільного віку та активізації роботи з батьками щодо профілактики та корекції даних проявів.

Визначальними у формуванні деструктивної поведінки є не стільки самі фактори зовнішнього впливу, скільки рефракція цих факторів в психіці дитини та її сприйняття певних життєвих ситуацій. Позитивне емоційне світосприйняття є важливою умовою розвитку особистості. Основу для позитивної самореалізації зростаючої особистості формує результат позитивно-спрямованого дитячого досвіду: довіра до оточуючого світу, відкритість, налаштованість на комунікацію та спільну діяльність з дорослими, однолітками [5]. Довготривале перебування дитини в потоці негативної інформації, негативних реакцій з боку найближчого оточення, перебування у стані постійного тривожного очікування призводить до емоційних розладів, що може виражатись як у депресивних станах, так і у проявах агресивної поведінки.

Маємо підкреслити, що головним психолого-педагогічним принципом в системі дошкільної освіти – пріоритет сімейного виховання. Цим підкреслюється, що сім'я репрезентує суспільство і що вагома низка його проблем вирішується успішним залагодженням родинних проблем. Майже весь досвід життя в суспільстві дошкільник здобуває шляхом наслідування зразків внутрісімейного співжиття, адже саме в цей віковий період переживає бажання чинити як близький дорослий. Ще А.С. Макаренко наголошував батькам: «Ваша власна поведінка найголовніша річ».

На загал ніби переконливо, що у бурхливому сьогоднішньому справжньому хвилюванні батьків пов'язані з турботою про майбутнє своїх дітей. Водночас наші цілеспрямовані спостереження, анкетні опитування, бесіди і консультації схиляють до невтішних узагальнень.

Значима більшість батьків не вміє і не схильна визнати за обов'язкове виявляти дитині свою любов, не вважаючи такі стосунки значущими. Це тісно поєднано із зруйнованими підвалинами родинної педагогіки, деформацією культури внутрішньо сімейних взаємин, ціннісних орієнтацій у вихованні дитини і визнання ролі сім'ї в цьому процесі. Саме тому різко виділяється авторитарна гіперсоціалізація як ознака того, що дорослі поводяться занадто авторитарно стосовно дитини, вимагають бездумного підкорення, беззастережної слухняності та дисципліни, високих соціальних досягнень, нав'язують власну волю, нетерплячі до думок, інтересів та потреб дитини, застосовують покарання. Непоодинокі випадки, коли вже старший дошкільник сприймається рідними як «маленький невдаха», нездатний до успіху – і, як наслідок, недовіра до дитини, суворий контроль її дій. І тоді викликають глибоке співчуття дошкільнята, які замислюються над питанням «Чому мене ніхто не любить?»

Психолого-педагогічна наукова спільнота має загострити увагу на небезпеці для батьківського авторитету – спотворенні розуміння батьківського обов'язку та відновленні пріоритету сімейного виховання як провідного чинника розвитку особистісного потенціалу дитини.

Література

1. Кулачківська С.Є, Ладивір С.О. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ: Нора-принт, 1996. 108 с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1989. 88 с.
3. Слюсаревський М.М. «Ми» і «Я» в сучасному світі: вибрані твори. Київ: Міленіум, 2009. 340 с.

4. Ковальова О. Застосування до дітей тілесних покарань з метою виховання: суперечність норм права, моралі та релігії : зб. м-лів Міжнародної науково-практичної конференції «Дитинство без насилля: суспільство, школа, сім'я на захисті прав дітей» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2014 р.). Тернопіль, 2014. С. 21–23.
5. Емоційний розвиток дітей [упорядники С. Максименко, К. Максименко, О. Плавник]. Київ: Знання, 2003. 267 с.
6. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03 / О.О. Коваленко; НАН України Ін-т соціології. Київ, 2006. 212 с.
7. Петрунько О.В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі. Монографія. 2-ге вид. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.
8. Прийняття дитиною цінностей: посібник / Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, С.О. Ладивір та ін. [За заг. ред. Т.О. Піроженко]. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.

References

1. Kulachkivska, S.Ye., Ladyvir, S.O. (1996). *Ya – doshkilnyk (vikovi ta indyvidualni aspekty psykichnoho rozvytku) [I am a preschooler (age and individual aspects of mental development)]*. Kyiv: Nora-ptynt. 108 s. [in Ukrainian].
2. Kostiuk, H.S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykichnyi rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]*. Kyiv: Rad. shkola. 88 s. [in Ukrainian].
3. Sliusarevskyi, M.M. (2009). *"My" i "Ya" v suchasnomu sviti: Vybrani tvory ["We" and "I" in the modern world: Selected works.]*. Kyiv: Milenium. 340 s. [in Ukrainian].
4. Kovalova O. (2014) *Zastosuvannia do ditei tilesnykh pokaran z metoiu vykhovannia: superechnist norm prava, morali ta relihii [Application to children of corporal punishment for the purpose of education: the conflict with the norms of law, morals and religion]*. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi*

konferentsii «Dytynstvo bez nasyllia: suspilstvo, shkola, sim'ia na zakhysti prav ditei» [The collection of materials of the International scientific and practical conference "Childhood without violence: society, school, family in defense of children's rights"] (Ternopil, 29-30 kvitnia 2014 r.). Ternopil. (pp. 21-23). [in Ukrainian].

5. Maksymenko, S., Maksymenko, K. & Plavnyk O. (Compilers). (2003). *Emotsiinyi rozvytok ditei [Emotional development of children]*. Kyiv: Znannia. 267 s. [in Ukrainian].

6. Kovalenko, O.O. (2006). *Sotsialne syrytstvo yak sotsiokulturnyi fenomen [Social orphanhood as a sociocultural phenomenon]*. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

7. Petrunko, O.V. (2011). *Dity i media: sotsializatsiia v ahresyvnomu media seredovyshchi [Children and the media: socialization in an aggressive media environment]*. Nizhyn: TOV «Vydavnyctvo «Aspekt-Poligraf». 480 s. [in Ukrainian].

8. Pirozhenko, T.O., Karabaieva, I.I., Ladyvir, S.O. et al. (2018). *Pryiniattia dytynoiu tsinnostei [Adoption by the child of values]*. Kyiv: Vydavnychyj Dim «Slovo». 240 s. [in Ukrainian].

УДК 159.922:373.24

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

МЕТОДОМ БІНАРНИХ ЗАНЯТЬ

В ПАРІ «ВИХОВАТЕЛЬ-ПСИХОЛОГ»

Чернов А.А.

практичний психолог Полтавського закладу

дошкільної освіти (ясла-садок) № 63 «Казка»

В статті розкривається проблема індивідуалізації дошкільного виховання та навчання дітей раннього віку в умовах дитячого садочка, методом бінарних занять в парі «психолог - вихователь». Аналізується можливість інтеграції таких наук, як дошкільна педагогіка та дитяча